

reviewed. Besides, attention is paid to the employment requirements for the judicial bodies and termination of the employment. It is also essential to analyze the State Secretariat of Justice and the State Secretariat of Court Proceedings as the coordinating authorities for undertaking a judicial reform. The issue of formation and functions of the advocacy, prosecution and notary bodies is considered in the article.

Key words: ZUNR, judicial system, court, judicature, government, State Secretariat of Court Proceedings, law, legal act, jurisdiction.

Мамонтов І.О.

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ОУН І УПА У СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

УДК 325.83

Актуальність і постановка проблеми. Важливою основою ефективного державного будівництва виступає необхідність об'єктивного неупередженого бачення минулого держави, виважена оцінка значення тих чи інших особливостей боротьби різних суспільно-політичних течій. Саме тому боротьба Організації українських націоналістів (далі – ОУН) і Української повстанської армії (далі – УПА) у 1920-х – 1950-х роках – це актуальна державно-правова проблема не тільки у науковому контексті. Предмет її полягає з однієї сторони: у встановленні об'єктивного соціально-правового статусу колишніх бійців українського підпілля, з іншої сторони: визначення механізмів правової кваліфікації боротьби національно-визвольних рухів та форм і методів реалізації права націй на самовизначення.

Стан дослідження. Дослідники українського націоналістичного руху останнім часом застосовували у основному історичний методологічний інструментарій, бачачи дану проблему у оціночних висновках історичних реконструкцій подій. Принципово новоякісний підхід оцінці боротьби ОУН і УПА має надати правовий аналіз із застосуванням належного наукового інструментарію. Подібні спроби здійснюють такі науковці, як Д.В. Веденєєв, А.В. Грубінко, С.В. Кульчицький та інші вчені здебільшого історичного фаху. У цьому контексті слід констатувати, що у фаховому юридичному середовищі досліджуваний комплекс форм і методів боротьби ОУН і УПА залишається недослідженим.

Мета і завдання статті. Метою статті є формування основних напрямів наукової розробки проблеми форм і методів боротьби ОУН і УПА у сучасній юридичній науці, а також загально-правова характеристика особливостей правової оцінки боротьби українського націоналістичного руху першої половини – середини ХХ століття у галузевому розрізі правових наук. Завданням статті виступає характеристика особливостей кваліфікації ступеня правомірності боротьби українських націоналістів з антидемократичними режимами у 1920-х – 1950-х роках.

Основний матеріал. Слід погодись із О.П. Реєнтом у тому, що враховуючи багатовимірну природу українського національного руху, під час його вивчення слід застосувати міждисциплінарні підходи з використанням комплексу методик, зорієнтованих на вивчення історичних, правових, соціальних, економічних, етнічних, конфесійних, психологічних та інших аспектів проблеми. Застосування таких підходів особливо доцільне і продуктивне для дослідження українського визвольного руху 30-50-х рр. ХХ ст. Так, на погляд вченого, правовий аналіз подій того часу, зокрема діяльності ОУН й УПА, в світлі норм міжнародного гуманітарного права та чинного законодавства України сприятиме зняттю емоційної напруги з обговорюваних питань, їх об'єктивнішому висвітленню (у тому числі спростуванню таких “міжнародно-правових міфів” на зразок вигадки про “засудження Організації українських націоналістів і Української повстанської армії Нюрнберзьким міжнародним трибуналом” тощо) [1, с. 7].

Правовий контекст проблеми дослідження боротьби ОУН і УПА також зумовлений тим, що як вважає А.В. Грубінко, аналіз цієї проблеми дає змогу посилити змістовний аспект переважно популістської дискусії численних вітчизняних “знавців історії” в частині визнання УПА воюючою стороною в роки Другої світової війни [2].

Проблеми боротьби ОУН і УПА містяться у царині прикладних юридичних досліджень сучасних розвідок, оскільки боротьба українського націоналістичного руху носила правозастосовчий характер. Про це говорить основна мета боротьби ОУН

і УПА – реалізація права націй на самовизначення. Але, у той же час, слід констатувати факт незначної уваги вітчизняних юристів щодо проблем боротьби українського національно-визвольного руху в цілому.

Проте, предмет юридичної науки об'єктивно охоплює проблемність боротьби українського націоналістичного руху у 1920-х – 1950-х роках. Саме тому слід констатувати актуальність вивчення цього суспільно-політичного феномену крізь призму двох основних предметних складових юриспруденції: держави і права.

Як відомо, системними елементами української юридичної науки виступають наступні напрями досліджень:

- 1) історико-теоретичні;
- 2) галузеві;
- 3) спеціально-юридичні.

До історико-теоретичних наук слід віднести теорію держави й права, історію держави й права, історію політичних і правових вчень.

Галузеві науки уявляють собою дослідження правового регулювання відносин у сфері конституційного, цивільного, господарського, фінансового, адміністративного, кримінального, міжнародного права та інших галузей. Відповідно, спеціально-юридичні науки – це криміналістика, судова медицина, оперативно-розшукова діяльність, порівняльне правознавство та інші напрями.

У напрямку дослідження історико-теоретичних наук, безумовно, проблема вітчизняної теорії та історії держави і права охоплює такі особливості боротьби ОУН і УПА як основні етапи організаційного становлення даних структур, їх форми і методи діяльності. Будучи на міждисциплінарному перетині з історичною методологією теорія та історія держави і права предметно виокремлює загально-правову спрямованість боротьби українських націоналістів, ставлячи концептуальне історико-правове завдання: загальноправова кваліфікація боротьби ОУН і УПА, ступінь правомірності цієї боротьби, проблеми легітимізації цієї боротьби та її морально-правові показники.

Не меншого значення набувають методологічні особливості дослідження боротьби ОУН і УПА у галузевому правовому розрізі. У першу чергу тут необхідно відзначити конституційно-правовий напрям дослідження, котрий охоплює предмет основ державотворення українського націоналістичного руху. Безспірним тут виступає предмет конституційно-правового аналізу характерних особливостей проголошення та спроби реалізації Акту про відновлення Української Держави від 30 червня 1941 року. Сам прецедент проголошення даного Акту виступає конституційно-правовим проявом діяльності ОУН С.Бандери у напрямку державотворчої політики у складних геополітичних умовах за часів нацистської окупації. Проголошення Акту відновлення можна вважати основним конституційно-правовим державотворчим чинником, котрий повинен набути об'єктивного усестороннього конституційно-правового тлумачення вченими-конституціоналістами, особливо у контексті конституційно-правової декларації можливості реалізації права націй на самовизначення у конституціях держав-поневолювачів українського народу, зокрема у конституційних нормах СРСР. Також необхідно відзначити проблеми конституційно-правового тлумачення проектів українського державного устрою згідно програмних документів українських націоналістів.

Так само важливого значення набуває цивільно-правовий та господарсько-правовий аспекти боротьби українського націоналістичного руху досліджуваного періоду. Дані юридичні галузі охоплюють аналіз таких важливих напрямів діяльності українських націоналістів, як організаційно-правові форми українського націоналістичного руху – статутні документи ОУН, а саме: цивільно-правовий статус Організації Українських Націоналістів, цивільно-правова дієздатність, тобто можливість вступати у майнові відносини з іншими юридичними особами та державними органами тощо.

Окрім цього, особливої уваги потребує вивчення господарсько-правової складової фінансово-матеріального життя структур українських націоналістів, зокрема статусу отримання фінансо-

во-матеріальної допомоги структурами від іноземних держав, членів організаційних структур та приватних осіб. Важливості тут набуває вивчення крізь призму господарського та фінансового права таких проблем, як статус валютних операцій – використання «бофонів», тобто платіжних облігаційних документів, легітимності подібних прецедентів на прикладах досліджень однорідних суспільно-політичних течій.

Також адміністративне право є важливим методологічним ресурсом щодо юридичного осмислення таких характеристик українського націоналістичного руху, як правові основи субординації у структурах та підрозділах. Проблеми статуту УПА, питання адміністративно-правових відносин з представниками іноземних урядів, питання мобілізації до лав УПА, питання повноважень представників українського націоналістичного руху – це все необхідно досліджувати, використовуючи науковий адміністративно-правовий інструментарій.

Безперечно, одне з основних місць серед галузевого правового дослідження боротьби ОУН і УПА, а також похідних від них структур належить методологічним можливостям кримінального права. Кримінальне право у першу чергу дає можливість застосувати кримінальне законодавство конкретних країн щодо оцінки форм і методів спротиву окупаційній політиці іноземних урядів. Кримінальне право дає змогу проаналізувати механізми кримінально-правової кваліфікації юрисдикційних органів, таких як суди і трибунали, розглянути кримінально-правові особливості застосування репресивних заходів щодо українських націоналістів каральними органами. З іншої сторони, кримінальне право дозволить побачити формування кримінально-правової правозастосовчої практики спеціальних служб українського підпілля, таких як СБ ОУН.

Неабиякої важливості набувають міжнародно-правові характеристики боротьби українських націоналістів. Ключове місце тут слід відвести такому правовому інституту як право націй на самовизначення. Починаючи із основоположних міжнародно-правових документів, котрі регулювали можливість боротьби

за незалежність і закінчуючи міжнародно-правовими конвенціями, котрі визначали форми і методи ведення цієї боротьби, необхідно зосередити дослідницьку увагу на прикладних характеристиках: відповідності міжнародному праву статусу УПА як військової структури визвольного руху, питанням дотримання норм міжнародного гуманітарного права у процесі реалізації визвольної боротьби. Не меншого значення слід надати особливостям міжнародної політичної діяльності таких структур українського визвольного руху, як Українська Головна Визвольна Рада та Антибільшовицький блок народів.

Необхідно зазначити, що у цьому напрямку досліджень вже існують поодинокі роботи, де здійснено спробу надати міжнародно-правової оцінки боротьбі українських націоналістів у досліджений період. Зокрема, Д.В. Веденєєв актуалізував даний напрям досліджень, пояснюючи мету аналізу вкрай неоднозначним ставленням в незалежній, але строкатій у соціокультурному та регіонально-цивілізаційному вимірах Україні, до проблеми оцінки діяльності українського самостійницького руху й зусилля держави щодо формування офіційної позиції щодо ОУН та УПА, що викликає на думку дослідника необхідність аналізу повстанського руху у світлі норм міжнародного права, а також чинного законодавства України [3].

Також спеціально-юридичні дисципліни не обходять методологічним інструментарієм особливості визвольної боротьби ОУН і УПА. Тактику ведення слідства спеціальними службами безпеки ОУН, шляхи отримання агентурної інформації та інші криміналістичні особливості зможе проілюструвати криміналістична наука. У той же час, така спеціально-правова наука, як порівняльне правознавство здатна виокремити спільне і особливе у статусах однорідних рухів опору, їх формах і методах боротьби та інших багатьох питаннях, котрі нададуть можливість осмислити загальні європейські і світові тенденції тогочасної визвольної боротьби.

В цілому слід констатувати суспільну зумовленість масштабного залучення юридичного наукового інструментарію у дослідницькі процеси на шляху створення комплексних ґрунтовних

наукових розвідок та об'єктивного осмислення правових проблем боротьби українського націоналістичного руху. Проблема оцінки боротьби українського націоналістичного руху із антидемократичними режимами полягає у об'єктивних оціночних висновках характеру та спрямованості форм і методів боротьби структур ОУН і формувань УПА у період 1920-х – 1950-х років. У сучасних дослідженнях це питання відображене здебільшого у роботах істориків, проте юридична оцінка феномену цієї боротьби, поза сумнівом є актуальною проблемою не тільки сучасної науки, але суспільної думки про це явище в цілому.

Для здійснення правової оцінки боротьби ОУН і УПА необхідно застосувати науковий інструментарій на міждисциплінарному рівні, коли методологія дослідження уміщує у собі методи дослідження характеру боротьби українського руху опору одночасно із застосуванням компаративних підходів щодо порівняння характеристик боротьби ОУН і УПА із іншими рухами опору у центральних та східноєвропейських країнах. Але, тут необхідно дотримуватись принципу тотожності характеру подібних рухів, оскільки антидемократичні рухи опору носили визвольний характер, наприклад боротьба Армії Крайової у західноукраїнських областях, проте ця боротьба позначалася шовіністичними прагненнями щодо цих територій, не визнаючи етноісторичного права українського народу на соборність українських земель. Так само і представники російського антибільшовицького руху прагнули відновити “єдиную і невідимую” Росію.

Саме тому, порівняння із аналогічними рухами опору дозволить об'єктивно визначити загальні тенденції боротьби з антидемократичними режимами у Європі.

Висновки. Отже, при проведенні комплексної правової оцінки боротьби українського націоналістичного руху у 1920-х – 1950-х роках, необхідно визначити наступні закономірності:

- мирне та збройне протистояння українських націоналістів великодержавним шовіністичним режимам здійснювалося у відповідь на порушення цими режимами прав українського населення, закріплених у міжнародно-правових документах, відтак воно мало легітимний правозахисний характер;

- боротьба проти окупаційних режимів велася з політичною метою; незважаючи на те, що певні прояви цієї боротьби (експропріації, індивідуальний терор) мали окремі кваліфікаційні ознаки кримінальних злочинів, абсолютно неприпустимо зводити їх до звичайного бандитизму;

- співпраця українських націоналістичних структур з спецслужбами іноземних держав, передусім Німеччини та Литви, носила взаємовигідний партнерський характер, здійснювалася УВО та ОУН з політичною, національно-визвольною метою, відтак не може бути юридично кваліфікована як шпигунство на користь ворожих держав;

- співпраця ОУН з нацистською Німеччиною на початкових етапах Другої світової війни ставила на меті здобуття української державності. Після категоричної відмови Гітлера від визнання Акту відновлення української державності 30 червня 1941 р. в збройну опозицію до нацизму переходить ОУН (б). Згодом до антигітлерівської боротьби приєдналися окремі структури ОУН (м) та Поліська Січ Т. Бульби-Боровця. Відтак, під кваліфікаційні ознаки колабораціонізму боротьба українського націоналістичного руху не підпадає, на відміну від діяльності УЦК та УКК;

- доктринальні засади міжнародно-правової регламентації національно-визвольної боротьби та концептуальні основи боротьби українських націоналістів ґрунтувалися на спільній основі – праві народів на самовизначення, відтак в багатьох моментах співпадали чи були ідейно близькими. Боротьба збройних формувань українського націоналістичного руху у контексті міжнародно-правового регулювання була легітимною; її стратегія і тактика відповідали нормам міжнародних конвенцій, які встановлювали правила ведення війни;

- протистояння тоталітарному режиму СРСР здійснювалося українським рухом опору на підставах регламентованого конституційним законодавством УРСР/СРСР права народів на самовизначення. Відтак боротьба українських націоналістів із тоталітарним режимом СРСР, маючи правозастосовчий характер, була правомірною;

- український націоналістичний рух у його боротьбі з антидемократичними режимами протягом 1920-х–1950-х рр. належить кваліфікувати як такий, що мав правомірний характер, оскільки намагався на практиці реалізувати право народів на самовизначення, апелюючи до національних законів держав, у складі яких перебували українські землі, та до міжнародного законодавства. За подібними схемами та прийомами діяли й інші національно-визвольні та державотворчі рухи досліджуваного періоду – польська АК, «лісові брати» в державах Прибалтики, хорватські четники, радикальні єврейські організації в Британській Палестині та інші.

Толеруючи принцип *Vim vi repelere licet*, кримінальне право цивілізованих держав, рівно як й міжнародне право сучасності, встановлюють категоричну заборону перевищення меж необхідної оборони. Поза сумнівом, під цю категорію підпадають ті дії українських націоналістичних формувань, які не можуть бути пояснені потребами ведення війни. Проте, слід резюмувати той факт, що в цілому боротьба українського націоналістичного руху із антидемократичними режимами досліджуваного періоду носила правомірний характер і безперечно із юридичної точки зору є прикладом національно-визвольної боротьби країн Центральної і Східної Європи.

1. *Ресніт О.П. Український національно-визвольний рух XIX–XX ст.: проблеми методології та історичної пам'яті / О.П. Ресніт // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 14. – С. 6 – 10.*
2. *Грубінко А.В. Спроба оцінки сутності уПА в контексті норм міжнародного гуманітарного права / А.В. Грубінко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=494%3A201212-11&catid=53%3A1-212&Itemid=67&lang=ru*
3. *Веденєєв Д.В. УПА і норми міжнародного гуманітарного права / Д. Веденєєв. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/10/13/96716/>*

Мамонтов І. О. Проблеми боротьби ОУН і УПА у сучасній юридичній науці

У статті показано перспективи правового аналізу боротьби ОУН і УПА у

різних галузях права. Подано загальну характеристику правової кваліфікації даної боротьби у 1920-х – 1950-х роках.

Ключові слова: право народів на самовизначення, галузі права, форми і методи боротьби, український націоналістичний рух, правомірність.

Мамонтов И. О. Проблемы борьбы ОУН и УПА в современной юридической науке

В статье показано перспективы правового анализа борьбы ОУН и УПА в разных отраслях права. Дано общую характеристику правовой квалификации данной борьбы в 1920-х – 1950-х годах.

Ключевые слова: право народов на самоопределение, отрасли права, формы и методы борьбы, украинское националистическое движение, правомірність.

Mamontov I.O. Problems of fight of OUN and UPA in modern legal science

The paper shows the analysis of the prospects of legal struggle of the OUN and UPA in various areas of law. The general description of the legal classification of the struggle in the 1920 - 1950th years was shown.

Key words: right for people on self-determination, field of law, forms and methods of fight, ukrainian nationalistic motion, legitimacy.

Присташ Л.Т.

ЮРИДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ АНЕКСІЇ БУКОВИНИ РУМУНІЄЮ

УДК 342.19

Дослідження правової основи анексії Буковини Румунією є актуальним з огляду на посилення сепаратистських тенденцій як в світі, так і в Україні. Наукові дослідження проблем, пов'язаних з захопленням території одних держав іншими державами, сприятимуть ефективнішому розвитку їх національної політики, зокрема в Україні та Румунії, а також удосконаленню українсько-румунських відносин.

Після захоплення у 1918 р. території всієї Буковини Румунією постало питання про легітимізацію встановлення тут румунської влади. Румунська національна рада 28 листопада 1918 р. скликала у Чернівцях Генеральний конгрес Буковини, до участі в якому були запрошені представники всіх національностей краю, однак представники української та єврейської громад відмовилися від участі [5, с. 405] .